

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.121 Львівського державного
університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора
КОВАЛІВА Мирослава Володимировича
на дисертацію**

**БУДЬКА Валентина Степановича
«Виконання судових рішень немайнового характеру»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. У світлі сучасних трансформацій механізму виконання рішень юрисдикційних органів, що зумовлені як внутрішніми реформами системи правосуддя, так і зовнішніми зобов'язаннями України перед Радою Європи та Європейським Союзом, проблема ефективного та реального виконання судових рішень немайнового характеру набула особливої нормативної, концептуальної та прикладної ваги. Питання примусового виконання таких рішень виходить за межі суто виконавчої процедури і зачіпає фундаментальні аспекти гарантування прав і свобод людини, закріплених у Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та правових позиціях Європейського суду з прав людини.

Дисертаційне дослідження В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» є першим в українській правничій науці системним і комплексним дослідженням, що охоплює не лише теоретичну сутність, правову природу та класифікацію рішень немайнового характеру, але й ґрунтовно аналізує проблеми їх виконання у контексті чинного Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, практики Верховного Суду та міжнародних стандартів виконання судових рішень. У роботі аргументовано визначено поняття рішень немайнового характеру, сформульовано критерії їх відмежування від майнових і

зобов'язальних, розроблено типологію таких рішень та обґрунтовано підходи до уніфікації і вдосконалення механізмів їх виконання.

Актуальність дисертації зумовлена об'єктивною правовою реальністю: значна кількість судових рішень немайнового характеру, зокрема щодо усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, поновлення на роботі, вселення чи виселення, не виконуються або виконуються формально, що підриває довіру до судової системи та держави загалом. Саме в цьому контексті постає необхідність удосконалення виконавчих механізмів, зокрема через імплементацію інструментів іноземного походження, таких як астрент (*astreinte*), розширення повноважень виконавців, застосування медіації, цифрових технологій тощо.

Тема дисертації логічно кореспондує з положеннями Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», затвердженої Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», а саме п.п. 8, 16, 17 розділу 1, що передбачають гарантування доступу до правосуддя, забезпечення правової визначеності та ефективних механізмів реалізації прав. Крім того, дисертація виконана в межах колективної науково-дослідної теми кафедри цивільно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ на 2020–2028 р.р. «Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу» (державні реєстраційні номери: 0120U102681, 0123U103819), що підтверджує її належність до актуального напрямку правової науки, зорієнтованої на гармонізацію з європейськими стандартами.

Отже, тема дисертації В. С. Будька є беззаперечно актуальною, методологічно цілісною та практично значущою, а її реалізація становить вагомий внесок у розвиток української виконавчої доктрини в контексті утвердження верховенства права, доступу до правосуддя та реального поновлення прав особи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертації Валентина Степановича Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» дозволяє зробити висновок, що наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані у роботі, є результатом глибокого дослідження, яке відзначається внутрішньою логічною цілісністю, методологічною цілісністю та міждисциплінарною глибиною. Дисертантом чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, які зумовили постановку релевантної наукової мети – комплексного аналізу природи, особливостей і проблем виконання рішень немайнового характеру у виконавчому провадженні. У роботі послідовно реалізовано систему дослідницьких завдань, які знайшли належне відображення у структурі дисертації: від з'ясування сутності рішень немайнового характеру та їх класифікації – до обґрунтування моделей ефективного виконання у найпроблемніших категоріях справ (усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, поновлення на роботі, вселення тощо). Наукові положення у дисертації Будька В. С. ґрунтуються на комплексному аналізі чинного законодавства України (ЦПК України, ГПК України, КАС України, Закон України «Про виконавче провадження», КЗпП тощо), міжнародно-правових актів (зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), практики Європейського суду з прав людини, рішень Верховного Суду, а також на широкій джерельній базі (понад 200 наукових, нормативних та емпіричних джерел). Висновки кожного розділу логічно випливають із проведеного дослідження та інтегруються у фінальні загальні висновки, що верифікують виконання кожного поставленого завдання. В. С. Будьком використано методологію сучасного наукового пізнання. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується на інтегрованій системі філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, а також на застосуванні різноманітних прийомів і засобів наукового пізнання. Комплексне використання цього інструментарію забезпечило досягнення поставленої мети та отримання достовірних і науково обґрунтованих результатів дослідження.

Дисертант продемонстрував високий рівень володіння теоретико-методологічним апаратом: дослідження рішень немайнового характеру здійснено не лише крізь призму формально-юридичного підходу, але й у широкому онтологічному і соціальному контексті. Зокрема, заслуговують на особливу увагу положення про те, що юридична фікція поновлення на роботі *ex tunc* без фактичного допуску до праці є лише симуляцією виконання рішення; так само запропоновано відмовитися від механічного використання понять на користь обов'язкової відеофіксації як гарантії цифрового підтвердження виконання. Дисертант виявив здатність до розроблення системних пропозицій, що мають не лише теоретичну, а й прикладну цінність. Зокрема, концептуально обґрунтовано запровадження інституту астренту до процесуального законодавства України; пропонується запровадити обов'язкову участь дитячого психолога та розробку індивідуального плану виконання при вирішенні справ про побачення з дитиною; ініційовано реформу моделі судового контролю за виконанням рішень про вселення.

Констатуємо, що сформульовані у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, послідовними та методологічно вивіреними. Підставами для цього є: вдале та науково обґрунтоване визначення об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, що дозволило дисертанту логічно структурувати роботу; результати вирішення кожного із завдань чітко простежуються у відповідних розділах і знайшли відображення у висновках до них та у загальних підсумках; комплексний характер проведеного аналізу: у дисертації проаналізовано ступінь наукової розробки проблеми виконання судових рішень немайнового характеру, враховано міжнародні стандарти (зокрема практику Європейського суду з прав людини), практику Верховного Суду України, а також здійснено розгляд законодавства та його трансформацій в історичному контексті; продемонстровано глибоке знання матеріалу, особливо у підходах до класифікації судових рішень немайнового характеру, аналізі проблематики їх виконання (відібрання дитини, поновлення на роботі, вселення / виселення), а також обґрунтуванні інституційних та процедурних

моделей підвищення ефективності виконавчого провадження у цих категоріях справ; логіка викладу матеріалу витримана на високому рівні: кожен розділ містить послідовний аналіз, аргументовані проміжні висновки, які системно інтегруються у загальні підсумки роботи; використано широкий спектр методів наукового пізнання: дисертантом застосовано діалектичний, порівняльно-правовий, формально-догматичний, герменевтичний, історико-правовий методи, які використовуються не ізольовано, а взаємопов'язано у відповідності до логіки та структури дослідження; опрацьовано значну кількість джерел; структура дисертації повністю відповідає поставленим завданням і забезпечує цілісне, послідовне й аргументоване розкриття теми. Робота складається з трьох розділів, а також висновків, списку використаних джерел та додатків. Кожна частина містить чітко окреслені логічні блоки, які утворюють цілісну наукову конструкцію. Таким чином, дисертаційна робота В. С. Будька має високий рівень обґрунтованості наукових результатів, що зумовлено як добором релевантних джерел, так і комплексним застосуванням відповідної методології, що дозволило отримати результати, придатні до практичного застосування й подальшого наукового розвитку. Отже, дисертація Будька В. С. відзначається високим ступенем наукової обґрунтованості, концептуальною завершеністю, належним методологічним інструментарієм і практичною спрямованістю. Усі положення, висновки і рекомендації, сформульовані у роботі, базуються на доказовому аналізі, узгоджені із завданнями дисертації та становлять важливий внесок у розвиток науки виконавчого провадження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» є першою в українському правознавстві комплексною науковою працею, присвяченою системному осмисленню природи, класифікації та особливостей виконання рішень немайнового характеру у ході виконавчого провадження. Результати дослідження засвідчують наявність новизни, що виноситься на публічний захист. Так, заслуговує на особливу увагу обрана дисертантом аналітична

перспектива – подолання формалізованого уявлення про немайнові рішення як виключно зобов'язальні, шляхом розробки авторської концепції стратифікації рішень немайнового характеру. У межах цієї концепції вперше запропоновано здійснювати класифікацію таких рішень за такою системою критеріїв: за характером юридичного обов'язку, за результатом, за персоналізацією, за зв'язком з майновими рішеннями, за тривалістю виконання та за процесуальними формами реалізації. Ця типологія не має аналогів у вітчизняній літературі та має прикладне значення для уніфікації судової і виконавчої практики.

Істотно новим є також підхід В. С. Будька до правової природи рішень немайнового характеру. Автор переконливо доводить, що вони спрямовані не на передачу матеріальних благ, а на забезпечення особистісно значущих інтересів, об'єктом яких виступають нематеріальні цінності – репутація, честь, сімейні стосунки, право на працю, особистий простір тощо. Це зумовлює потребу в адекватних правових інструментах для забезпечення виконання таких рішень, що і стало основою новел у дисертації.

Серед результатів, які вирізняються концептуальною новизною, вважаємо, доцільно виокремити: обґрунтування критерію фактичного допуску до роботи як визначального для виконання рішень про поновлення на роботі; визнання юридичної фікції поновлення *ex tunc* без допуску до праці – імітацією виконання; пропозицію впровадження інституту астренту в українське законодавство як засобу стимулювання до добровільного виконання зобов'язань немайнового характеру; аргументацію доцільності заміни участі понятих у виконавчих діях засобами відеофіксації; запровадження концепції індивідуального плану виконання рішень про відібрання дитини; пропозицію щодо розширення кола суб'єктів, уповноважених на звернення до суду з питань тимчасового влаштування дитини.

Окремо варто згадати пропозицію дисертанта щодо залучення дитячих психологів до етапу підготовки та безпосереднього виконання рішень про побачення з дитиною чи її відібрання, що вперше піднімає цю проблему в

контексті виконавчого провадження, акцентуючи на міждисциплінарному вимірі права дитини на гідне ставлення у процесі виконання судового рішення.

Автором також аргументовано розвинено положення щодо необхідності законодавчого уточнення способів примусового виконання, розмежування виконання з участю боржника та без нього, а також – концептуально обґрунтовано застосування заходів замінного виконання (сурогатного виконання) у справах, де боржник перешкоджає реалізації рішення, що є істотним нововведенням для української практики.

Наукова новизна дисертації також проявляється у нормативно орієнтованих пропозиціях щодо вдосконалення чинного законодавства – зокрема, у частині внесення змін до ст. 64 Закону України «Про виконавче провадження», ч. 1 ст. 67 цього ж Закону, доповнення ст. 437 ЦПК України положеннями про альтернативну підсудність і скорочення строків.

У рубриках «удосконалено» та «набули подальшого розвитку» обґрунтовано зміни до практики кваліфікації рішень немайнового характеру; запропоновано розширити повноваження приватного виконавця на виконання рішень про виселення / вселення, що концептуально змінює існуючу модель державної монополії.

Таким чином, наукова новизна положень, викладених у дисертації В. С. Будька, полягає у формулюванні нових наукових підходів до розуміння правової природи судових рішень немайнового характеру, визначення критеріїв їх належного виконання, розробки ефективних процедур та інституційних гарантій їх реалізації. Результати дослідження мають міждисциплінарний потенціал, відкривають нові напрями для подальших правових розвідок і можуть стати основою доктринального оновлення системи виконавчого права України.

Отже, запропоновані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації не тільки засвідчують оригінальність авторського підходу, а й створюють підґрунтя для конкретних нормативних змін і вдосконалення правозастосовної практики в сфері виконання рішень немайнового характеру.

Повнота висвітлення положень дисертації в опублікованих працях здобувача. Усі нормативні вимоги щодо апробації результатів дисертаційного дослідження дотримано. Основні положення дисертації В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» були оприлюднені в наукових фахових виданнях та на профільних науково-практичних заходах.

Здобувачем опубліковано 3 одноосібні наукові статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії «Б», затвердженого Міністерством освіти і науки України. Крім того, результати дисертації були презентовані у тезах 4 доповідей, виголошених на науково-практичних заходах, зокрема: науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (м. Львів, 13.11.2020 р., 11.11.2022 р., 10.11.2023 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 08.12.2023 р.).

Ознайомлення з текстом дисертації та науковими працями В. С. Будька дає підстави стверджувати, що в опублікованих працях відображено основні ідеї, наукові результати та висновки, які знайшли розгорнуте висвітлення у відповідних розділах дисертації. Всі наукові публікації, зазначені в анотації, включено до списку використаних джерел та подано в додатку до дисертації. Хронологічні межі наукових публікацій охоплюють період 2020–2024 р.р.

Таким чином, повнота висвітлення основних результатів дослідження у наукових працях дисертанта відповідає чинним вимогам, а характер і обсяг публікацій свідчать про достатній рівень апробації положень, які виносяться на захист. Науковий рівень дисертації та наукових публікацій В. С. Будька є високим, отримані ним результати досліджень характеризуються науковою новизною, є переконливо обґрунтованими та відповідають темі дисертації, а поставлене здобувачем наукове завдання виконане вповні на високому рівні, з аналізу тексту дисертації видно, що дисертант досконало володіє методологією наукової діяльності.

Мова та стиль дисертації. Відповідність спеціальності. Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що пред'являються до наукових праць такого виду та рівня, і характеризується послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Зміст та результати дослідження повною мірою відповідають спеціальності 081 «Право».

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність дисертації В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» є безсумнівною, оскільки її результати не лише мають теоретичне значення, але й уже знайшли конкретне прикладне втілення в науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній та освітній сферах.

По-перше, у сфері науково-дослідної діяльності положення, висновки та пропозиції, сформульовані автором, слугують методологічною базою для розвитку доктрини виконавчого провадження, зокрема, в частині розробки нових концептуальних підходів до реалізації судових рішень немайнового характеру.

По-друге, результати дослідження важливі для розвитку правотворчості. Їх рекомендовано до використання в законотворчій роботі з удосконалення правового регулювання примусового виконання немайнових рішень. Це підтверджується відповідними актами й довідками про впровадження.

По-третє, у правозастосовній практиці результати дисертації застосовуються як методичні рекомендації для суддів, державних і приватних виконавців з метою підвищення ефективності виконання немайнових судових рішень (зокрема у справах про відібрання дитини, поновлення на роботі, виселення / вселення).

По-четверте, в освітній сфері результати дисертації інтегровані у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема, у викладання таких дисциплін, як: «Виконавче провадження», «Проблеми виконання судових рішень у цивільних справах», «Цивільне процесуальне право України», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства», «Застосування практики Європейського Суду з прав людини при

здійсненні правосуддя у цивільних справах». Це підтверджено актом про впровадження результатів дисертації, затвердженим першим проректором ЛДУВС від 17.10.2024 р. № 57.

Таким чином, результати дисертації В. С. Бudyка мають комплексне прикладне значення, а їх імплементація в різних сферах суспільного та правового життя свідчить про значну науково-практичну цінність дослідження.

Зауваження до дисертації та дискусійні положення. Попри високий науково-практичний рівень дисертації В. С. Бudyка, низка її положень викликає певні запитання й потребує додаткової конкретизації, зокрема у прикладному аспекті.

Запровадження інституту обов'язкової медіації у виконавчому провадженні, зокрема у справах про побачення з дитиною, безумовно має позитивний потенціал. Проте, на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування механізм реалізації такої медіації у випадках, коли одна зі сторін ухиляється від участі або використовує процес медіації для затягування виконання рішення.

Щодо астренту (судової неустойки) – положення про його впровадження є концептуально обґрунтованими, проте дисертант міг би доповнити роботу прикладами розрахунку розміру неустойки та аналізом потенційного впливу таких стягнень на боржників.

Слушною є ідея розширення повноважень приватних виконавців, однак потребує уточнення авторська пропозиція дисертанта з огляду на вимоги законодавчої техніки.

Загалом ці зауваження не знижують наукової цінності дослідження, але вказують на напрями подальших розробок для підвищення прикладної ефективності викладених у дисертації пропозицій.

Загальна оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність у цілому. Дисертація В. С. Бudyка на тему «Виконання судових рішень немайнового характеру» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке є актуальним, містить науково обґрунтовані результати, спрямовані на

розв'язання наукових завдань, які мають істотне значення як для правничої доктрини, так і для правозастосування. Тема дисертації, її об'єкт, предмет, зміст, положення та висновки повністю відповідають спеціальності 081 – Право. Не виявлено порушень академічної доброчесності у дисертації.

Загальний висновок. Дисертація В. С. Будька на тему «Виконання судових рішень немайнового характеру» за її актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю, достовірністю її положень, науковою та практичною значимістю отриманих результатів, повнотою їх висвітлення в опублікованих дисертантом наукових публікаціях відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – БУДЬКО Валентин Степанович за результатами успішного публічного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Рецензент:

завідувач кафедри адміністративно-
правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
професор

М. В. КОВАЛІВ